

הנשיאים שהקדים זכרון הנשיאות לשמם (אוה"ח). ואצלו, כמו אצל נחשון בן עמינדב, נזכרה שלש פעמים "הקרבה", "הקריב", "הקרב", "את קרבנו" (על פי אוה"ח).

י"ת—י"ט. הקריב... הקרב את קרבנו: חזר על זה בעבור שארכו לו הדברים, כי כן דרך המקרא, כמו (בראשית כ"ב, ז') ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי, וכן (אסתר ז' ה') ויאמר המלך אחשוורוש ויאמר לאסתר המלכה, ולא הזכיר ביתר הנשיאים "הקריב", כי אחז דרך קצרה (על פי א"ע).
מ"ח. ביום השביעי: קרבנות הנשיאים, אם כי היו קרבנות יחיד, דחו את השבת ואת הטומאה (על פי 190 ר"י).

ע"ב. ביום עשתי עשר יום: בפסוק הזה ובפסוק ע"ח הוכפלה מלת "יום" ואפשר בעבור שתחסר "ה" הידיעה, כי הראוי ביום עשתי העשר, וכן ביום ש"ב העשר, כמו בכל מספר הימים הקודמים, ואולם להיות מחובר מיחידות ועשרות, לא יתכן להבדיל ביניהם ב"ה" הידיעה, ולכן הוכפלה מלת "יום" (יש"ר).
פ"ח. זאת חנכת המזבח אחרי המשח אתו: חזר לומר זאת חנכת המזבח אחרי המשח אותו, כדי לסומכו לפסוק ו"בבא משה", להורות שהחנכה הראשונה היתה ביום המשח אותו באלה הקרבנות, והחנכה השניה היתה חנכת השכינה לדבר עב משה במשכן (צ"ה).

פ"ט. ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו: וזה להורות במעלת משה שהשיג עתה בחנכת הנשיאים מה שלא השיג עד עתה, והוא כי פעמים אחרות כשנכנס משה היה ממתין עד שבא הדבור אליו, אבל עכשיו בבא משה — וישמע את הקול, שכבר היה שם השם ממתין ומדבר (צ"ח). כי דבר ה' בא אל משה לא בשל יחסו הפרטי של ה' אליו, אלא בשל קרבת ה' אל ישראל, ומפני ששכינת ה' שרויה בקרב עמו השומר את תורתו, משמיע ה' את קולו למשה (על פי ה'). וידבר אליו: (עיי' ברש"י פרוש מדבר אליו) כך היה משפט הדבור תמיד (א"ע).

ב ה ע ל ת ד

פ ר ק ח

ב. בהעלתך: לפי שמלאכת תדיר היא זו, הזכירה כאן; אעפ"י שכל מלאכת המשכן נגמרה, מלאכת הדלקת המנורה לא נגמרה כי תדירה היא (רשב"ם). ולא הזכיר בפרשה זו אהל מועד ללמד שיהיה כן במקדש (רמב"ן). ונסמכה זאת הפרשה

להורות כי הדבור יהיה גם בלילה כי שם יהיה הגר דלוק ולא יכבה (א"ע). ואם תאמר: לא נדבר ה' עם משה אלא ביום, כמו שאמר הכתוב (במדבר י"ב, ו'—ז') במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, לא כן עבדי משה, שאין נבואתו החלום, כי החלום בלילה ממש, וכן דעת חז"ל, וסמכוהו אקרא: ויהי ביום דבר ה' אל משה, שביום דבר עמו ולא בלילה (על פי הרמב"ן). אומר אני, שאין בזה קושיא כלל, כי לא היתה דעתם ז"ל בשלילת נבואתו בלילה, אלא להגיד שלא היתה נבואתו בחלום הלילה אלא בהקיץ, כי אם הוא היה מנבא בכל עת שירצה יתחייב שגם בלילה, ברצותו לנבא, תבואהו הנבואה, והנה כשעמדו על הים היה בלילה, כמו שהעיד הכתוב, ובאתהו הנבואה אז כמו שזכר שם, אם כן צדקו דברי א"ע גם לדעת חז"ל (אב).

בהעלתך את הנרת: יום הקמת המשכן דומה ליום בריאת העולם, הילכך כמו ששם פתח באורה, דכתיב ויאמר אלקים יהי אור, כך פתח כאן באורה (בה"ט). אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות: היה מטה ראשי הפתילוח של כל שבעת הנרות להאיר על השלחן (שהיה עומד לפני המנורה) (רשב"ם). לרבותינו (עיין ברש"י) אין לפרש את המלה "פני" כהפך מאחור, כי אין פנים ואחורים למנורה, "פני" הוא במובן פנימי הפך החצון, וזה היה באופן שראשי הפתילות מששת הנרות הצדדיים היו פונות כולם אל הנר האמצעי, והנר האמצעי היה פיו לנוכח עצמו כמו כל נר שאינו נוטה לאחד מהצדדים, ובאופן זה היו כל שבעת הנרות מאירים אל מול האמצעי הפנימי (כ"ו"ק).

ג. ויעש בן אהרן: לומר שהוא היה המדליק אותם כל ימיו, ואף על פי שהמצוה כשרה בבניו, כמו שנאמר (שמות כ"ז, כ"א) יערך אותו אהרן ובניו, אבל הוא היה מזדרז במצוה הגדולה הזאת, ואולי גרמו לו זה בפסוק (שם) מחוץ לפרכה העדות יערך אותו אהרן ובניו מערב עד בקר, כי בו בחר ה' — בימיו — ומפני זה אמר — גם עתה — דבר אל אהרן בהעלתך, ולא אמר דבר אל אהרן ובניו בהעלותכם (רמב"ן).

ד. עד ירכה עד פרחת: ממעשה גדול עד מעשה דק שבה הכל עשה מקשה (יש"ר).

ו. קח את הלויים: לא נאה הפרשה הזאת להודיע לקיחת הלויים תחת כל בכור בני ישראל, כי זה כבר נאמר למעלה, אלא לבאר סדר חנוכם (אב); מתוך בני ישראל: כי מעורבים היו, וכן כל השבטים, טרם שיסעו אל הדרך מהר סיני (א"ע).

ז. הוזה עליהם מי הפאת: לאחר שתעשה הפרה (בשני בניסן) (ח), והעבירו תער על כל בשרם: וכבר העבירו תער (א"ע); אבל העבירו

בפתח הוא לשון צווי (רשב"ם); וכבסו בגדיהם והטהרו; ואחר כן יהיו טהורים בהטהרם במי חטאת (א"ע).

ה. פר בן בקר: קטן (א"ע).

י. וסמכו בני ישראל: הם הבכורות שבישראל, שהלויים ניתנו כפרה תחתיהם וכל בכור סמך על שלו (ח).

וסמכו בני ישראל: אחד מגדולי ישראל בשליחות ישראל (נצ"ב).

י"ב. על ראש הפרים: על ראש כל אחד מהפרים (יש"ר על פי כו"ק).

ועשה: בצווי כי אהרן היה המקריב (א"ע).

י"ג. (וכן ט"ו). והנפת: בצווי (א"ע).

והנפת אתם: אהרון הניפם תחילה ואח"כ משה (רשב"ם).

ט"ז. כי נתנים נתנים המה לי מתוך בני ישראל: נתונים מעצמם שנתנו את עצמם לעבודתו, כמו שהעיד באמרו (שמות ל"ב) מי לה' אלי ויאספו אליו כל בני לוי. ונתונים גם כן מתוך בני ישראל שיתנו מחית הלויים במעשר ראשון חלף עבודתם (ט).

פטרת: פטרת ופטר שתי לשונות כמו צדק וצדקה (א"ע).

י"ז. ביום הכתי: בזמן הכתי (א"ע).

י"ט. ואתנה את הלויים נתנים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל לעבד את עבדת בני ישראל באהל מועד: אמר ואתנה את הלויים נתונים לאהרן ולבניו מתוך בני ישראל — לקרר דעתם של ישראל שלא יאמרו שהם נפסלו ונלקחו הלויים במקומם, לזה אמר כי הלויים נתונים לאהרן ולבניו לשמשם. ובני ישראל הם האדונים הנותנים את הלויים לכהן לשירות זה במקומם, וזה שכתוב לעבוד את עבודת בני ישראל (על פי צ"ה).

כ"ד. זאת אשר ללויים: מצוה חדשה. שעדיין לא נאמרה, שבפרשת מדבר סיני ובפרשת נשא צוה הקב"ה למנותם מבן ל' עד בן נ' שנה לעבוד ולמשא לשאח את המשכן, ועתה בפרשה זו בא לפרש מצות עבודת משמרת המשכן, אשר חמש שנים לפני שלשים שנה, שאינו ראוי למשא, יתא ראוי ומצוה לשמירת המשכן וכליו (רשב"ם על פי א"ע).

מבן כ"ה שנה: אין המכוון במקרא להכשיר את הלויים לעבודה רק מבן כ"ה ולמעלה ולא קודם לכן, דאם כן איך הכשיר דוד את הלויים מבן עשרים שנה ולמעלה (דברי הימים א' כ"ג, כ"ד). אבל התורה דברה כאן מזמני החיוב, שמבן כ"ה ולמעלה מחויב להכנס להתלמד בעבודה, וקודם אין החיוב מוטל עליו, אלא הרשות בידו להכנס להתלמד (כו"ק).

כ"ה. ומבן חמשים שנה ישוב... ולא יעבד עוד: זה אינו אלא בזמן שהיו

נושאים המקדש ממקום למקום, ואינה מצוה נוהגת לדורות, אבל לדורות אין הלוי נפסל בשנים ולא במומים אלא בקול, שיתקלקל קולו מרוב קנה, יפסל מעבודתו במקדש, ויראה לי שאינו נפסל אלא לומר שירה ויהיה מן השוערים (רמב"ם, הלכות כלי המקדש ג', ח' על פי הספרי).

כ"ו. ככה תעשה ללויים במשמרתם: חמש שנים לפני השלשים ומבן חמשים ולמעלה יהיו מצוים במשמרת המשכן (רמב"ם).

פ ר ק ט'

א—ב. וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנת השנית לצאתם מארץ מצרים... ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו: אמר ר' אבא, מדוע הזהיר כאן על פסח? אלא ישראל יכולים היו לחשוב, כי רק בצאתם מארץ מצרים ואחרי בואם לארץ ישראל הם חייבים בעשית פסח ולא במדבר סיני, ולכן הזהיר על כך כאן, (ור' אבא סבור שבני ישראל עשו את הפסח לא בשנה השנית בלבד, אלא גם כל מ' שנה במדבר, כמו שכתוב בתוספות ביבמות ע"ב ע"א ד"ה משום) (על פי הזהיר). לפי שפסח מצרים לא נהג אלא יום אחד, ולא היה כשאר הקרבנות, עתה כשנבנה המשכן הוצרך לצוות שיעשוהו כעיקר מצוה לדורות, ולא כפסח מצרים (רמב"ם); ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו: נראה, כי כוונת הכתוב היא שהקב"ה נתן רשות לבני ישראל לעשות הפסח, אף על פי שחטאו בעגל, ומי שמחזה בעבודה זרה הוא ככופר בכל התורה כולה, הוא ככזב אשר עליו נאמר וכן נכר לא יאכל בו, והגם שנתרצה ה' למשה בתפלותיו, עוד לא נתבשרו שנתכפר עון העגל, ובוה מתבאר מדוע לא כתוב כאן דבר אל בני ישראל, שכתוב בכל התורה כולה — מפני שלא בא לצוות כאן, אלא לתת רשיון (על פי אור"ח); הפסח: ה"פ בקמץ גדול (ח).

ו. ולא יכלו לעשת הפסח: בפרשת בא לא נזכר איסור עשית הפסח בטומאה, אבל למדוהו מן הכתוב (ויקרא ז', כ') הנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לה' וטומאתו עליו ונכרתה (יש"ר); ויקרבו לפני משה ולפני אהרן: לפני שניהם באו, אבל דיבורם היה אל משה לבד, ואהרן שומע, כי כן כתוב (פסוק ז') ויאמרו... אליו (יש"ר).

ז. האנשים החמה: היה ראוי לקצר: ויאמרו אליו, מה הוא האנשים החמה שהוסיף? מגיד שאין נשאלים אלא לבעל המעשה, אם הוצרך אדם לשאול דבר ילך הוא בעצמו לשאול, ואם שולח שלוחו אין משיבין לו, כי השליח אינו

יודע לסדר הענין היטב לכן הוסיף: "האִישׁים ההמה" — בעלי המעשה עצמם סדרו שאלתם (כו"ק, לפי הספר).

למה נגרע: למה אין אנו רשאים לאכול קדשים בטומאה והרי אשתקד אכלנו את הפסח במצרים ואפילו בטומאה (ח); למה נגרע: מאחר שהיתה טומאתו לדבר מצוה, אין ראוי שהעוסק במצוה יאבד מצוה אחרת; במועדו: שזו מצוה עוברת (ט). על פי צ"ח.

בתוך בני ישראל: אחרי שאין אנו משולחים אלא ממחנה שכניה, ולא מתוך בני ישראל, מן הראוי הוא שקרבננו יקרב עם שאר קרבנות ישראל (על פי יש"ר). זה. מה יצוה ה' לכם: מה יצוה ה' על המקרה אשר קרה לכם או אשר יקרה לדורות הבאים (יש"ר).

י. דבר אל בני ישראל: לא לשואלים האלה לבד, אלא לכל ישראל (יש"ר). איש איש כי יהיה טמא לנפש: זה דבר ששאל; או בדרך רחקה: זה דבר שלא שאל (ספר).

איש איש: שלא ינהג דין פסח שני אלא בהיות הטמאים יחידים, אבל אם היו רוב הקהל טמאים ישחטוהו בטומאה ויאכלוהו בטומאה, כי הטומאה נדחית בצבור (א.ב.); טמא לנפש או בדרך רחקה: לא אלה השנים בלבד, אלא כל מי שלא הקריב בראשון באונס או אפילו במויד חייב בשני (על פי הרמב"ן); לכם: לטמא נפש; או לדרתיכם: בטמא נפש או בדרך רחוקה (א"ט).

טמא לנפש או בדרך רחקה: הזכיר טמא, שצריך למנוע אותו מלעשות פסח ראשון, ומי שהיה בדרך רחוקה פטור מן הראשון, אבל אם רצה לעשות בראשון יצוה לשחוט עליו קרבן פסח, תבא עליו ברכה, שהתורה רק חסה עליו (על פי הרמב"ן).

י"ג. והאיש אשר הוא טהור ובדרך לא היה וחדל לעשות הפסח ונכרתה הנפש ההיא מעמית: הנהגה לא נתן כאן עונש לטמא או רחוק שחדל לעשות הפסח בחדש השני, לפי שהיה עונש שחדל לעשותו שזה בין שהיה בחדש הראשון לטהורים וקרובים או השני לטמאים ורחוקים. (א.ב.); ובדרך לא היה: או בדרך לא היה, היינו, היה טמא בפסח ראשון וחדל לעשות פסח שני — חייב כרת (מ"ב בעקבות א"ט).

כי קרבן ה' לא הקריב במעדו: מכאן שגם פסח שני דוחה שבת (מ"ב). י"ד. וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה': לצוות הגרים בפסח זה של מדבר כאשר יצוה בו ישראל, ויתכן כי מה שאמר בסדר בא (שמות י"ב, מ"ח) וכי יגור אתך גר ועשה פסח הוא על פסח מצרים, כי הפרשה היא על פסח מצרים נאמרה, כאשר פירשתי שם, והיה במשמע כי הגרים היוצאים ממצרים — ערב

יב. — יעשו פסח. — שאף הם היו באותו הנס, אבל המתגיירים אחרי כן במדבר או בארץ לא יתחייבו בפסח שלא היו הם או אבותיהם בכלל וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִמִּצְרָיִם. לפיכך הוצרך כאן לחייבם בפסח דורות במדבר ובארץ (רמב"ן); וכי יגור אתכם גר ועשה פסח לה' נתגייר בין פסח ראשון לפסח שני, עושה פסח שני, כי פסח שני רגל בפני עצמו היא (מ"ב).

ט"ו. כספה הענין את המשכן לאהל העדות: להגיד שלא היה הענין מכסה אלא אהל העדות ולא חצר המשכן (רמב"ן). באהל העדות היה ארון העדות, ובו לוחות הברית, ובא הכתוב להדגיש, כי רק התורה גורמת לגלוי השכינה בתוך העם העברי (על פי ח.).

י"ז. ואחרי כן יסעו: "ו" זו יתירה, כמו "ו" ותשב תמר ושממה (ש"ב י"ג. כ"י) וכן לקמן (י"י) ה"ו של ותקעתם (יש"ד).

ואחרי כן סעו. אחרי העלותו היו נוסעים אל אותו הצד שהיה הענין פונה (ט); ובמקום אשר ישכן שם הענין שם יחנו: ספר זכותם של ישראל על לכתם אחריו במדבר; ראשונה, שהיו חונים במקום אשר ישכן שם הענין, אעפ"י שהוא מקום תהו ילל ישימון (ט).

י"ט. ובהאריך הענין על המשכן ימים רבים ושמרו בני ישראל את משמרת ה': ספר שנית, שהיו ממתנים זמן ארוך אעפ"י שהיה המקום רע מאד, ולא יסעו לתור מקום להנחתם טוב ממנו (ט).

כ. ויש אשר יהיה הענין ימים מספר: ספר שלישית, שלפעמים היתה חניתם במקום נאות להם ולמקניהם ושם היה שוכן הענין ימים מספר, מכל מקום: על פי ה' יחנו: לא מאהבת אותו המקום, ועל פי ה' יסעו: אעפ"י שהיו צריכים לנסוע מאותו המקום הטוב (ט. בעקבות הרמב"ן).

כ"א. ויש אשר יהיה הענין מערב עד בקר: שהוא זמן בלתי מוכן ומספיק לצרכי חניה ולצרכי מסע, שלא היה להם פנאי לסדר ענינים ועניני מקניהם (ט). ויש אשר יהיה הענין מערב עד בקר: אף על פי שבערב היה על המשכן כמראה אש עד בקר, מכל מקום תמיד היה שם ענין, אלא שבלילה היה בתוכו כמראה אש (ט"ד); ונעלה הענין בבקר: ללמדך שלא הטריחם הקב"ה לנסוע מחצות ואילך (ח).

כ"ב. או ימים: שכבר הסתדרו וסדרו הכל, וכן רגע היו מסתלקים הורסים את כל הכנותיהם (על פי ט. בעקבות הרמב"ן).

כ"ג. את משמרת ה' שמרו: היה זה כדי לחנך את העם שלא יתקשר בדרכו במדבר שממה — וגם בדרכו „במדבר העמים“ — לשוה במקום שהוא טוב בעיניו, ויתחסם בסבלנות לאי־הנוחיות ולצרות של מקום רע, מתוד הכרה ברורה

כי מטרת נדודו איננה בתוך המדבר (גם לא בתוך מדבר העמים!) — היא נמצאת מחוצה לו — בארץ-ישראל — ואם גם יתמהמה — חכה לו! (על פי ה.) ; על פי ה' ביד משה: בברייתא דמלאכת המשכן כתוב, כי על פי שלשה דברים היו בני ישראל נוסעים: (1) על פי ה' ביד משה — ברוח הקדש היה משה יודע מבערב, שלמחר על בני ישראל לנסוע, והיה מודיע להם כדי שיתחילו להתכונן לנסיעה: (2) על פי החצוצרות — היו מתחילים להתאסף כל אחד לשבטו ולדגלו; (3) ועל פי העלות העזו — אז היו מתחילים לנסוע (על פי נצ"ב).

פ ר ק י

ב. עשה לך... והיו לך: כל הכלים שעשה משה כשרים לו וכשרים לדורות, חצוצרות כשרים לו ופסולים לדורות (מנחות כ"ח ע"א), ואחרי מות משה נגזרו החצוצרות שעשה, ומה שכתוב הלאה (פסוק ט') והרעתם בחצצרת — היו אלה אחרות (שנעשו אחרי מות משה) (מ"ב).

שתי חצוצרות כסף: ולא של זהב, שלא להזכיר קול של עגל, שהיה של זהב ושנאמר בו קול העם ברעה (בה"ט).

ג. ותקעו בהן: זו אחר זו; והנה בהקהל העם היה מן ההכרח, שיקהלו גם הנשיאים, ובהקהל הנשיאים לא ה' מן הצורך שיקהל גם העם, לפיכך צוה תקיער אחת לנשיאים ושתים לעדה, כי מיד כשהיה נשמע קול תקיעה היו הנשיאים מכינים עצמם, ובהשמע תקיעה שנית היה העם כולו נקהל; והנה די היה בחצוצרת אחת, ושלא להטיל קנאה בין שני האחים, אלעזר ואיתמר, צוה שיעשו שתים ובהקהיל את הקהל היו תוקעים שניהם, זה אחר זה, וכן בכל נסיעת המחנות היה אחד משני האחים מריע תרועה אחת, ואחריו אחיו תרועה שנית (שד"ג).

ד. ואם באחת יתקעו: התוקע אינו אלא אחד, — יהיה מי שיהיה משני האחים (שד"ג).

ונוערו אליך הנשיאים: ולא תהיה קנאה ביניהם לומר: "משה קראני ראשון או אחרון", כי כולם יהיו נקראים בבת אחת (מ"ב).

ו. תרועה יתקעו למסעיהם: תרועה יתקעו הכהנים למסעיהם, כי אחר דגל ראובן נוסעים, ואחר התרועה השנית לא יתקעו עוד (על פי א"ט); תרועד יתקעו למסעיהם: שיתקעו תרועה שלישית למסע המחנות החונים יחד ורביעית למסע החונים צפונה (רמב"ן).

ט. וכי תבאו מלחמה: וכי תבואו למלחמה (על פי ת"א); וכי תבאו מלחמה: בכל מקום הוא אומר לשון יציאה למלחמה, כמו (דברים כ', א') כי

תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב או (דברים כ"א, י') כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלקיך בידך, ואששר לחמר שאין מצוה זו נהגת אלא במלחמת חובה (וכי תבאו מלחמה בארצכם), אבל אם היו יוצאים למלחמת רשות לא היו יוצאים בחצוצרות, וכל אלה שכתוב בהם לשון יציאה למלחמה הם במלחמת רשות (בה"ט).

וכי תבאו מלחמה בארצכם: כאשר תתאספו בארצכם טרם שתצאו למלחמה (על פי נצי"ב); ונזכרתם לפני ה' אלהיכם: כי עשיתם מה שצוה לכם השם, התרועעה היא גם זכר לנפשות לצעוק לה' (א"ט), ובוה ישו בו אל ה' ויחיו נזכרים לפניו ויושעו מאויביהם (א"ב).

והרעתם בחצוצרות: תרימו קול נצחוק, שיהיה לבכם בטוח בישועתי כאלו כבר נצחתם. ונושעתם מאיביכם: מפני שבטחתם כי בלב שלם (על פי הר"ל).

והרעתם בחצוצרות: זהו ענין שבירת הלב ונמיכת הרוח — ע"י החצוצרות (כ"א).

י. ובויום שמחתכם: ששבתם מארץ אויב או נצחתם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה (א"ט).

וכיום שמחתכם: לא נתבאר מהו יום שמחת ישראל, ועיקר הפירוש הוא יום חנוכת המזבח (נצי"ב).

י"א. בחדש השני בעשרים בחדש: אחר שעשו הטמאים פסח שני ביד בחדש (ט).

י"ג. ויסעו בראשונה על פי ח' ביד משה: זוהי הפעם הראשונה שנסעו בסדר שקבע ה' ביד משה — כי בפקודת ה' ביד משה הם נסעו גם ממצרים עד הר סיני (ה).

י"ה. דגל מחנה ראובן: בכל השבטים כתוב, בניי, ורק אצל ראובן כתוב מחנה ראובן (נצי"ב).

כ"ה. מאסף לכל המחנות לצבאותם: מי שנחשל ולא יכול ללכת עם מחנהו, יהיה נשאר יחידי מאחורי המחנה, נאסף למחנה בני דן, ומדהגה בני דן היו הולכים לאט עם הנחשלים, עד שהביאום לצבאותם (נצי"ב).

כ"ט. לפה אתנו והטבנו לך: יתרו חשב, שיתנו לו מן השלל כסף זהב ובגדים, וצאן ובקר, ולא תהיה לו נחלה בתוכם, על כן לא חפץ ללכת אתם וענה, בי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך, כי שם יש לי נחלה ונכסים, ואז אמר לו משה לו אחוזה וארץ טובה בשכרו על עזרתו אשר יעזרם בכבוש הארץ, ולדעתי נתרצה (פס' ל"ב) והיה הטוב שהוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך, ובוה רמו לו שיתן

יתרו ועשה כן, וכך אמרו בירושלמי - בני קני חותן משה מביאים (בכורים) וקורין, כדכתיב „והטבנו לך“ (על פי הרמב"ן).

והטבנו לך כי ה' דבר טוב על ישראל; כי הטוב השלם הוא אשר יספיק בעליו להיטיב לזולתו (מ"ב).

ל. אל ארצי ואל מולדתי אלך; שלא תסבול זקנתי אויר ארץ אחרת ומזונותיה (ט). אל ארצי ואל מולדתי אלך; לגייס את בני משפחתי (שפתי חכמים בעקבות רש"י והרלב"ג).

ל"א. אל נא תעזב אתנו; ילכו בניך למחות אתנו; כי על כן ידעת חנתנו במדבר; ואם יעזבונו גם בניך תחללו את ה' בעיני יושבי כנען, שיאמרו, אלו ראה יתרו בהם ענין אלקי באמת, לא היה עובד אותם הוא ובניו, ובה הסכימו משה יתרו ובניו, כי אמנם יתרו, חזר אל ארצו כאמרו (שמות י"ח, כ"ז) וישלח משה את חותנו וילך לו אל ארצו, ובניו הלכו עם ישראל בלי ספק כמו שהעיד בספר שופטים (א' ט"ז) באמרו ובני קיני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה (ט).

ל"ג. מחר ה': מטורא דאתגלי עלהי יקרא דה' — מההר שנגלה עליו כבוד ה' (ח"א).

וארון ברית ה' נסע לפניהם דרך שלשת ימים - באותם שלשת הימים שהלכו באותו ג' מסעות היה הארון נוסע לפני המחנות (לפי אב, ועל פי הדעה שהיה לישראל במדבר רק ארון אחד, ובו מונחים גם הלוחות וגם שברי הלוחות). ופעמיים נסע הארון לפני העם: בתחלת המסעות והכנסם במדבר הגדול, ובסוף המסעות, בהעברת הירדן בהכנסם לארץ (אב).

ל"ד. וענן ה' עליהם יומם; לא הלך לפניהם כמו בשאר המסעות, כי הארון מספיק לנחותם הדרך, בהיותו נוסע לפניהם, אבל היה עומד ביום בעת נסעם (ט). ל"ה. ויהי כנסע הארון ויאמר משה: זוהי תפלת הדרך שלהם (רבותינו בעלי התוספות).

ל"ו. ובנחה: בנוח הארון, ונכתב כ"ה" במקום ר" (א"ש); שובת ה' רבבות אלפי ישראל; שישוב ה' ממקום ששכן אל רבבות אלפי ישראל — למקום בו הם חונים עתה (על פי הר"ל).

שובה ה': אמר שובה ה' בעבור האבות הקדושים שישבו בא"י (מ"ב).

פ ר ק י א

א. כמתאננים; כמתאבלים על עצמם (ה); רע בא; ני ה': העם היה רע באוני ה' מפני שהם האשימו את ה' בצערם (ה).

ויהי העם כמתאננים רע באזני ה' הם לא הביע את טענותיהם בפיהם. רק התאוננו בלבם כך, כי אזני ה' בלבד ימלו לשמוע זאת, אבל וישמע ה' שמע זאת! (על פי ע.); ויש הי העם כמתאננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער בם אש ה'; ה"כ במלת "כמתאננים" ענינו תיכף ומיד — תיכף ומיד כשהתאוננו בלבם שמע ה' ויחר אפו והעניש אותם, וכמהו (פראשית ל"א, כ"ט) ויהי כמשיב יד והנה יצא אדו — תיכף ומיד כשהשיב ידו יצא אחיו (שד"ר).

התאכל בקצה המחנה: האש שרפה לא בתוך המחנה ולא במקומות שונים, כי אם בקצה המחנה והיתה סכנה, שהיא תתפשט הלאה (ח).

בקצה המחנה: כאשר יצאה האש מקדש הקדשים, בערה בקצה המחנה הסמוך למשכן, וקציני העם היו סמוכים יותר לאוהל מועד (נצי"ב).

ג ויקרא שם המקום ההוא תבערה: למקום אשר ירדה האש בקצה מחנה קראו כן, ולא נסעי מן המחנה ההוא, ובתניה זו התאוו תאוה, וקרא אח"כ שם המקום קברות התאוה; ולזה לא נזכר שם המסע תבערה בפרשת מסעי (על פי הרמב"ן).

ד. התאוו תאוה: לא נאמר התאוו בשר, אלא התאוו תאוה, היינו, הם עוררו אבל עצמם רצון לתענוגים גופניים שונים, וששום כך הם גם נקראים (פסוק ל"ד) העם המתאווים (על פי ע.); ויש בו: חזרו להיות מתאוננים; ויבכו גם: אלא צתה גם בכו (על פי ט); ויש בו ויבכו: וישבו — ענינו "ואחר כך", היינו יאחר כך בכו גם בני ישראל וכמהו (דברים כ"ג, י"ד) ושבת וכסית את צאתך, שענינו ואחר כך תכסה (שד"ר).

ד—ה. מי יאכלנו בשר; זכרנו את הדגה: היו שואלים דבר בלתי אפשרי בעיניהם, בשר שיהיה לו טעם דגה, והקב"ה אמר: "היד ה' תקצר" — גם באלה אמלא שאלתם: יגנו שלמים מן הים, שהשליו היה לו טעם דג (מ"ב בעקבות ח). מי יאכלנו בשר זכרנו את הדגה: אם במצרים לא היינו אוכלים בשר, הרי היינו אוכלים שם את הדגה כי רבה היא שם ממימי הגילוס, אבל כאן במדבר הרי אין דגים — ואם כן, מי יאכלנו בשר? (על פי אב).

ה. זכרנו את הדגה: כי לא אכלו דגים מיום צאתם ממצרים (רמב"ן). חנם: בזול כאלו היא חנם (א"ע).

ז. זהמן כירע גד הוא: ה"כ בחיריק ה"ו" בשוא, סמוך כמו (ישעיהו ה', ז') ואיש יהודה נטע שעשועיו (א"ע); והמן כזרע גד הוא ועינו כעין ה' ב' ד' ל': כלומר, הוא נראה קשה ויבש, ולכן היו אומרים נפשנו יבשה, אבל (פסוק א') כאשר טחנו אותו בריחים או דכו במדוכה ובשלו בפרור — היה טעמו כטעם

לשד השמו, ולכן (פסוק י') ויחר אף ה' (על פי הרשב"ם).

ת. ולקטו: לא היו צריכים לקנותו בכסף מלא, אלא לקטוהו חנם, וזהו נגד מה שאמרו אשר נאכל במצרים חנם (יש"ר); וטחנו .. או דכו... ובשלו...: מי שרצה היה עישה כך (על פי ת"א), אבל טעמו של המן היה משתנה לנטחנים ולנדוכים ולמבושלים גם אם לא היו טוחנים, דכים ומבשלים; בהתאם לפירוש רש"י, ות"י מוסיף כי הרשעים היו טוחנים, דכים ומבשלים; והיה טעמו כטעם לשד השמן: אחרי שבשלוהו בפרור וקודם היה טעמו כצפיחית בדבש (על פי הרשב"ם).

י. איש לפתח אהליו: בפרהסיא (א"ע); ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע: אף ה' חרה בהם כי ה' ידע תוכם שהיו שואלים בשר לאמרם שאין יכלת בו יתברך להמציא בשר, אבל משה חשב שאינה אלא תאוה גופנית, לכן אמר רק רע (מ"ב). ובעיני משה רע: הבין שבסוף יצא מזה ממשול גדול, ורצה להשקיט את תלונות העם על ידי מטיפי-מוסר טובים, ולכן בקש מה' שימנה אנשים אשר ישאו בעול הצבור עמו (על פי נצ"ב).

ובעיני משה רע: "רע" — פעל עבר, או תחסר מלת היה (א"ע); ובעיני משה רע: ולכן לא בקש משה מה' שימלא את שאלתם, כי הוא הרגיש, שרק זואנה הם מבקשים (על פי ע.); ובעיני משה רע: מה שחרה בהם אף ה' (אוה"ח); ובעיני משה רע: משה רבנו ראה בזה כשלוך כל שליחותו אל העם — הוא צריך היה לחנך ולהרים את העם לאידיאל הנשגב ביותר של שלמות האדם — והעם בוכה על העדר בצלים ושומים! (ה.); ובעיני משה רע: ישראל זכו במן בזכותו של משה (בעניני כבוד — בזכותו של אהרן, בבאר — בזכותה של מרים), ולכן כשראה שישראל מאסו במן — חרה לו מאד (על פי צ"ה). י"א. למה הרעת לעבדך: לשום את משא כל העם הזה עלי; ולמה לא מציתי חן בעיניך: שתחנני באופן שאוכל להשלים צרכם ובקשתם (א"ב).

י"ב. האנכי הריתי את כל העם הזה: האני — אמם; אם אנכי ילדתי הו: או אני אביהם (כמו בכראשית י', כ"ד ילד את שלח) (א"ע). והנה האב יוכל להנהיג את בניו אף-על-פי שהם חלוקים בדעות מפני שכולם רואים בו אהב שישתדל בכל כחו להטיב להם, אבל אלה אינם בוטחים בי כלל (על פי ט.); כאשר ישא האמן את הינק: שאין לו אפשרות לפייסו בחלב כמו האומנת (על פי א"ב); על האדמה; אל האדמה, כמו (בראשית ל"ח, י"ב) ויעל על גנוי צאנו, או (שמות ט', כ"ב) נטה את ירך על השמים (ח.).

י"ד. לא אוכל אנכי לבדי: לא שיעזרוהו הוקנים לתת להם בשר, כי מאין להם? אבל חשב משה כי בהיות להם מנהיגים רבים ישכחו חמתם וידברו על לבם

בתלונתם (רמב"ן). ואמר זה לפי שעתה נשרפו הקצינים שהיו נושאים בהנהגה עמו (מ"ב על פי ח. ואב.).

לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה: משה רבנו אמר שאינו רוצה בהנהגתם כדי שהקב"ה יחלה את פניו שיעבור על חטאתם ולא יעוֹבם, ותהא זו סיבה למחילתם, אבל הקב"ה נתן את שאלתו ולא את רצונו (אב.); לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה: להרימו ולחנכו לאידיאל שקבעת (בעקבות ה.); כבד: פעל עבר, כמו (בראשית כ"ז, א') ויהי כי זקן יצחק, או יחסר "הוא" (א"ע).

ט"ו. הרגני נא הרג: כדי שתוכל למנות אחרים שעל ידם תהא הנהגת העם שלמה, כמו שאמרו חז"ל על שמואל שמת קודם זמנו כדי שתעמוד מלכות בית דוד (כ"ק). ואל אראה ברעתי: אל אראה ברעה שאני בה (א"ע).
ואל אראה ברעתי: ברעת חסרון ההנהגה המסובבת בגללי, כי זה יהיה קשה עלי מן המות (ט).

ט"ז. זקני העם ושטריו: כי יש זקנים שבאו בימים ואינם ראויים להיות שוטרים, גם יש שוטרים ואינם זקנים (א"ע).
י"ז. וירדתי: ואתגלי — ואתגלה (ת"א).
י"ט. לא יום אחד תאכלון: לא יום אחד בלבד, וכן לא יומים... ולא עשרים יום בלבד (על פי הרמב"ן).

כ. לזרא: "א" במקום "ה" (א"ע); ונכתבה ב"א" להפלטת המאוס, כי כל תיבה שצריכה להכתב ב"ה" ונכתבה ב"א" הכוונה להפליג הדבר, וכמותו (רות א', כ') קראן לי מרא להפליג המרירות וזהו כי המר שדי לי מאד, וכמותו (דניאל י"א, מ"ד) ויצא בחמא גדולה (בז"י).

כ"א. שש מאות אלף: ולא חש למנות את הפרט שלשת אלפים וחמש מאות וחמשים הנותרים (על פי א"ע).

רגלי: ההולכים ברגל, והמה אוכלים הרבה (נצ"ב). העם אשר אנכי בקר בו: ויודע מחשבתו הרעה כאדם המכיר כל בני עירו (מ"ב).
כ"ב. הצאו ובקר ישחט להם ומצא להם: איך יספיק זה להסיר תלונותיהם מאחר שאינם שואלים בשר אלא כדי לנסות, כאמרו (תהלים ע"ח, י"ח) וינסו אל בלבבם, הלא אין ספק, שכמו שנסו בזה, ינסו במאכלים וזלת זה לאין תכלית (ט).
כ"ג. ה' תקצר: מלמצא דרך שימאסו כל מאכל תאה כאמרו: "עד אשר יצא מאפכם" (ט).

כד. ויצא משה מאהל מועד (א"ע).

ויצא משה וידבר אל העם את דברי ה' ויאסף שבעים איש מוקני

העם: ה' אמר לו קודם (פסוק ט"ז) אספה לי שבעים איש מוקני העם, ואחר כך (פסוק י"ח) ואל העם תאמר, אולם משה רבנו הבין כי כוונת ה' היתה שידבר קודם אל העם, וה' הקדיב את עניו אסיפת הוקנים רק כדי לתת קודם תשובה לדברי משה לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה (על פי אוה"ח).

כ"ה. וירד ה' בענן: ואתגלי ה' בעננא — ויתגלה ה' בענן (ת"א).

וידבר אליו: ולא כתוב מה אמר ה' למשה, כי הרבה דברים אמר לו הקב"ה מתורה שבעל פה ולא היה משה צריך לכתוב זאת (על פי ה.).

כ"ו. ויתנבאו: עד יום מותם, מה שלא היה ביתר הוקנים, דכתיב בהם ולא יספו, וזכו לזה לפי שהמעיסו עצמם שהלכו להטמין את עצמם (מ"ב).

כ"ח. מבחריי: מלת בחור בלשון רבים פעם תשתנה ותקבל שוא תחת ה"ב" (ש"ב י' ט') ויבחר מכל בחורי ישראל, ופעם לא תשתנה ותבא בפתח תחת ה"ב" (תהלים קמ"ח, י"ב) בחורים וגם בתלות, וכן מלת סריס: (בראשית מ' ז') סריסי פרעה, (אסתר ב' כ"א) סריסי המלך (על פי א"ע).

מבחריי: מנעוריו (רש"ב"ט); כל א"ם: בעי רחמין מן קדם ה' וכלי מנהיגין רוח נבואתא — בקש רחמים מה' ומנע מהם (כמו: לא תכלא רחמין ממני) רוח נבואה (ת"י).

ל. ויאסף משה: הלך עם הוקנים כדי לחלוק להם כבוד (א"ע); ויאסף משה אל המחנה: שלא רצה לראות השליו כי ידע שתהיה מפלת ישראל (מ"ב).
ל"א. על המחנה. אצל המחנה (א"ע).

ל"ב. וישטחו להם שטוח: ששטחו להם תרמים לצודם, כי היו מעופפים בגובה, ולשון שטיחה שייך בחרמים כדכתיב (יחזקאל כ"ו, ה') משטח תרמים תהיה בתוך הים (ב"ע).

ל"ג. מכה רבה: דבר היה (א"ע).

ל"ד. ויקרא: הקורא או משה (א"ע).

ל"ה. נסעו העם חצרות: אל חצרות (א"ע).

ויהיו בחצרות: שדו שם איזה זמן (ט).

פ ר ק י ב

א. ותדבר: קשר הפרשיות ונאלו הוא שבא הכתוב לספר כמה רעות תהיינה לקהל וליחידים בשל לשון הרע, החל מהמתאוננים והמתאויים, שדברו גם הם על ה', וכלה במרגלים, שהוציאו את דבת הארץ רעה, ובעדת קורח; ונכשלו בעון זה גם נביאי ה' אהרן ומרים (על פי א"ב). האשה הכשית אשר לקח: היא

צפורה. כי היא מדינית, ומדינים דרים באהלכם, וישל חוס השמש אינם לבנים, וצפורה היתה שחורה ודומה לכושית (על פי א"ע). כי אשה כשית לקח: הן היא היתה כשית גם בשעה שלקחה, ומדוע נפרד ממנה? (אב על פי ח.). וחשדו בו שנפרד ממנה מפני שלא היתה די יפה (על פי א"ע).

ותדבר מרים וזאהרן: רק מרים דברה, אלא מפני שאהרן שמע ושתק, צירף אותו הכתוב בדבור (על פי א"ע): אשה כושית: לא אמר כושית, כמו (שמאל ב' י"ה, כ"א) ויאמר יואב לכושי אלא אשה כושית. היינו אשה שחרחורת (על פי הר"ל).

ב. הרק אף: והאחד יספיק רק הוא דרך צחות כמו (שמות י"ד, י"א) המבלי אין קברים (א"ע). בנו: על ידינו דבר לישראל (רשב"ט). וישמע ה': ואם דברו בסתר (א"ע).

וישמע ה': אבל משה לא שמע, היינו לא שם לב לזה, כי הוא היה עניו מכל האדם, ושמע חרפתו ושתק כאילו לא שמע, או וישמע ה' — ששמע זאת מפייהם, ולא מפי משה (על פי צ"ח).

ג. והאיש משה ענו: לא היה מבקש גדולה על שום אדם ולא יתגאה במעלתו כלל, אף כי על אחיו (רחב"ן על פי א"ע). ומעולם לא הודיע גודל מעלתו לאהרן ולמרים, שאילו היו יודעים לא היו אומרים הלא גם בנו דבר ה' (מ"ב). והאיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה: והוא בעצמו לא היה מצטדק ולא היה מדגיש את מעלתו בנבואה שהכריחה אותו להתנהג כך, ולכן צריך היה ה' להגיד זאת (על פי ח.). והאיש משה ענו: אינו חושש לכבודו ולצערו, ובאר הכתוב שלא משום משה וצערו ענה ה' למרים ואהרן (נצי"ב).

ד. אל משה ואל אהרן ואל מרים: קרא גם למשה, כדי שיהא מזומן להתפלל על מרים, או כדי שתשרה הנבואה על ידי משה המשתתף עמהם על אהרן ועל מרים, אשר בגלל חטאם לא היתה שורה עליהם הנבואה (על פי ע.). אל משה: רצה שידע משה טוב האל יתברך המקפיד על כבודו (ט).

פתאום: שלא יאמרו קבל עלינו לפני הקב"ה (על פי רבותינו בעלי התוספות). ה. ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם: כדי שלא תבא על מרים הצרעת בתוך אוהל מועד (אב.).

ו. נביאכם ה': מי שיהיה מכם נביא ה' (א"ע). אם יהיה נביאכם: לו משה היה נביא כמוכם (ה.). במראה: (בקמץ) — בראי, באופן בלתי ישיר, ע"י החזרת האור מכלי שני (ה. על פי אב.).

ז. נאמן הוא: קבוע ומיוסד כל שעה ביום, וכמוהו (ישעיהו כ"ב, כ"ג) ותקעתיו יתד במקום נאמן, יתד התקוע במקום חזק אינו ממחר ליפול (רשב"ט).

ה. פה אל פה: בלי אמצעי (א"ע); בלי אמצעות מלאך (נח"י).
 ומראה: (בסגל), היינו בראיה ישירה (ה. על פי אב.). ימדוע לא יראתם
 לדבר בעבדי במשה: האם חשבתם שאני בוחר באנשים שאינם מהוגנים
 או חשבתם שאתם מכירים אותו יותר ממני? (על פי ט.).
 ט. ויחר אף ה' בם: שלא נכנעו תיכף, כמו שעשה דוד באמרו אל נתן:
 חטאתי (ט.).

ויחר אף ה' בם: גם אהרן נענש, אבל במרים שהתחילה בלשון הרע נתפרסם
 העונש, ובאהרן לא נתפרסם לכבידו (נח"י).
 י. מעל האהל: מעל פתח האהל (כתוב: ויעמד פתח האהל) (א"ע). ויפן
 אהרן אל מרים: הפך להדבר אתה מה לעשות כדי לפייס את משה (נצי"ב).
 והנה מצודעת: ונאלמת דומיה מרוב צער (נצי"ב).
 י"א. אל נא תגשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו: אל תשתדל
 לשים עלינו אשמה ולהוכיחנו על זה, אחרי שאנו כבר מודים שנואלנו — וחטאנו
 (על פי טו.).

אשר נואלנו: שאין אדם עובר עבירה אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות (מ"ב).
 י"ג. ויצעק משה: זה יורה שהיה בצער על אחותו (א"ע). אל נא רפא
 נא לה: ה"נא" הראשון לשון בקשה וה"נא" השני מלשון עתה (על פי רבותינו
 בעני התוספות).

ט"ו. והעם לא נסע: אעפ"י שהעגן סר מעל האהל וכתוב בהעלות העגן מעל
 האהל יסעו בני ישראל בכל מסעיהם, מכל מקום לא נסעו שהכירו שלא נעלה אז
 אלא להרחיק המצורעת, כדי שישלחה מחוץ למחנה לביישה (ט.).
 ט"ז. נסעו העם מחצרות: אשר הוא במדבר פארן (רמב"ן). ויחנו
 במדבר פארן: במקום אחר במדבר פארן, הוא רתמה מול קדש ברנע (על פי טו.).

שלח לך

פ ר ק י"ג

ב. שלח לך: עיקר חטאם של בני ישראל היה לא בזה ששלחו מרגלים, אלא
 בזה שהאמינו להערכתם, "כי חזק הוא ממנו" (על פי טו.): שלח לך אנשים:
 אל תניח שישלחו הם כמו שאמרו לעשות (דברים א', כ"ב) נשלחה אנשים לפנינו,
 שמא ישלחו הדיוטות בלתי מכירים שבח הארץ ויספרו בגנותה (טו.).